

fins al S. xv més o menys. Degut a aquest fet els texts antics presenten *-n-* o *-ny-* d'acord amb la pronúncia de la zona d'on procedeixen (*bana* i *banya canella* i *canyella*, *cabana* i *cabanya*, etc.), i en efecte hom troba en les *Homilies d'Organyà*, an 'anys' al costat d'*engan(ar)*. Posteriorment, la tendència sembla haver estat a anivellar aquesta dualitat a favor de la *-ny-*, però actuant diversos factors, el cas contrari, és a dir, la prevalença de la *-n-* podria donar-se, com en el cas del reflex de CANNABIS que s'ha generalitzat com a *cànem* en gran part del català continental (degut evidentment a la influència de les zones occidentals productores d'aquesta planta, veg. *CÀNEM*); en les Balears, però, la forma que s'ha continuat ha estat *cànyem*.

Tractant-se dels reflexos d'*INGANNARE, és possible que Mallorca vagi rebre *enganar* i *engan* des d'un principi i que allí mai no hi hagués una rivalitat entre aquests i *engany(ar)*. D'altra banda, l'ús gairebé total d'*enganar* en els texts antics del català continental es devia molt probablement al fet que aquesta forma havia adquirit la categoria de mot més elevat i literari que *enganyar*. En això podria haver-hi ajudat la llengua dels trobadors catalans de bell antuvi, i un cop establert amb aquest caràcter en el llenguatge jurídic, que en feia molt d'ús en diversos tipus de juraments, i, a més, havent-se emprat regularment en l'obra extensa i prestigiosa del mallorquí Ramon Llull, la seva supremacia damunt *enganyar* quedava assegurada per a tota l'Edat Mitjana. Aquesta darrera forma, per la seva part, va continuar guanyant respectabilitat, evidentment per l'ajut del substantiu *engany*, que segons hem vist, s'havia fet prou comú en el llenguatge escrit des de la fi del S. XIII. Segons tots els indicis, per un sentiment fonètic intern, es reaccionava contra la *-n* final (probablement amb la influència de la terminació freqüent *-ny*), i així *engan* s'abandonava a poc a poc a favor d'*engany*, i aquest mot, per la seva part, no solament influïa en *enganar* i els seus derivats, sinó a més en els mots com *dan* 'dany', que havia tingut una *-n-* com a resultat normal de la *-mN-* intervocàlica. Recordem també el cas de *quin* > *quiny* (comú en els texts sobretot del S. xv), que assenyala la mateixa tendència de canviar la *-n* final en *-ny*, però aquí amb l'ajut de la vocal palatal.⁸

DERIV.: *Engany*, variant antiga *engan* (avui balear), postverbal comú amb diverses llengües romàniques, oc. *engan*, port. *engano*, cast. *engaño*, it. *inganno*; en els texts medievals apareix normalment *engan*, però *engany* també és antic, amb exemples des de la fi del S. XIII (veg. la documentació amunt); *enganament*, ant. (un exemple d'un text antic, en *AlcM*, S. xv?); *enganable*, ant. (XIII-xv: *DAG.*, *AlcM*), a més, *enganablement*, ant. (*CosíTort.*); *enganant*, ant. (Eiximenis). *Enganyador* [Alb. de Brescia, S. xv (Alart, *InvLC*); Busa-Nebr., 1507; *enganador*, Ss. XIV-XV: *AlcM*]. *Enganyós* [1507, Busa-Nebr.; *enganós* (Ss. XIV-XV)]; *enganyosament* [1507, Busa-Nebr.; *enganosamente* (segles XIV-XV)]. *Enganyívol* [Verdaguer; *enganívol*, segle XV]; *enganívolment* (*AlcM*, S. XVII?).

Enganyifa 'engany' (1764, CROS, *Dic. Val.-Cast.*: «*enganyifa*, añagaza»); per a la terminació, vegeu el que diem d'*ENYIFA*. *Enganyatall* 'artifici o enginy per a enganyar'; recollit per *DAG.* com a 'endevinalla per a enganyar' a l'Empordà; *enganyall* 'enganyifa' (mall., men. *enganaj* i també fem. *enganaja*); *enganyoi* 'enganyifa': «en lo cel, si bé qu'era blau, s'hi endevinava un *enganyoy* d'electricitat y vapor que no mentia», Genís, *Julita*, p. 147. Per a *enganeta* cf. *EN-JANETA*.

Desenganyar, 'treure de l'error'; ant. *desenganar* (Muntaner, Pere el Cerim., Metge); notem l'alternança de dues formes en un doc. de 1462 de Barcelona: «Nosaltres havem *desenganats* los dits consols que mes no podem aturá, per la comissio haviam de nostres principals --- però *desenganyats* haviam respost» (Calmette, *RLR* LXV, 91); *desenganar* apareix encara en Busa-Nebr., 1507; Nebr., 1562; *desenganyar* en Torra, 1647; *DAG.* va recollir, a Bellpuig, *desenganyat dels metges* 'declarat incurable un malalt'; un exemple antic ja en el cronista Carbonell (*AlcM*).⁹ *Desengany* (Nebr., 1562; en Busa-Nebr., 1507, *desengan*; 1633 en una composició del mall. Miquel F. de la Càrcel apareix com a títol d'un «canto»: «Dels *desenganyats* del mon» (Cant IX) en JMBOVER (*BiEbal.* I, 162); en Torra, 1647; «una criatura que trova / li pareix el seu infant: / se l'acosta y la contempla / y plora del *desengany*» (MilàF, *Cas verit.*, v. 32, ed. Gili, p. 307).

CPT.: *Enganyabadocs*, 'cosa de molta aparença, però de poc valor' (ja en Torra, 1647), i *enganyabèsties* id. (Belv., Lab.), *enganyabovos* (escrit *-bobos* en Sanelo, Belv.) id., 'enganyador'; *enganyamons* 'enganyador' (Lab. 'hipòcrita'), *enganyamones*, *enganyapetits* (ross.), *enganapurs* (mall.). *Engana-ruques* 'baleigs grossos d'ordi i de civada, que es donen a menjar al bestiar' (mall.). *Enganyaminyons* 'una herba aromàtica que té moltes punxes dissimulades' (Pol, *VÀneu*, p. 16), recollit per *AlcM* amb el nom d'*enganyafadrins* a Borén (Pallars).

Enganyapastors, m. «*Engaña pastor*, motacilla» (1575, OPou, *ThPu.*, 44); esp. *motacilla alba* (Val.), esp. *caprimulgus europaeus* (Princ. i altres localitats). Cf. *enganet* (Trempe) i si bé no sembla ser el mateix que l'*enganyapastors*. — J. G.

¹ El mateix passatge citat per *AlcM* posa *enganyar*, però l'edició emprada fou la de Coroleu (Barcelona 1886), no tan fidedigna com la de Barcino. —

² Sanelo, *Dicc. Val.-Cast.* E 149r, b, dóna *enganar* evidentment reproduint l'article de C. Ros 1764, i inclou també *engan* (E 71v, b), però ara pel seu compte, puix no es troba en Ros; en D 20v1 cita *engan* del poeta val. J. Beltran del començament del S. xv. No ens és clar si Ros donava *enganar* com a forma del seu temps; notem que Ros, i sobretot Sanelo, tenien la tendència de preferir les formes antigues; recordem que OPou, gironí, de qui hem citat *enganyar*, havia escrit la seva obra a València. En tot cas, Escrig 1851 admet *enganar* però remetent a *enganyar*. —³ L'escriptor eivissenc,